

na Liście Krajowej Programu UNESCO „Pamięć Świata”. W jego opracowaniu udział wzięli pracownicy lubelskiego archiwum: Agnieszka Konstankiewicz, Edyta Targońska i Bartosz Staręgowski, którzy dokonali wyboru materiałów oraz przygotowali stosowne opisy i komentarze. W Lublinie wystawa była prezentowana do 29 VII, a następnie została przewieziona do Gdańska.

Piotr Dymmel

„Studia Archiwalne”, t. 8, 2021
ISSN 1734-7513

Konferencja naukowa *Dziedzictwo archiwalne Lublina i Lubelszczyzny. Ludzie, instytucje, dokumentacja*, Lublin, 2–3 grudnia 2021 r.

Archiwum Państwowe w Lublinie było organizatorem konferencji, która odbyła się w dniach 2–3 XII 2021 r. w Lublinie. Tematem przewodnim konferencji było dziedzictwo archiwalne – jak zauważył podczas otwarcia konferencji Piotr Dymmel, dyrektor Archiwum Państwowego w Lublinie – temat szeroki i ważny. Podkreślił, że dziedzictwo archiwalne Lublina i Lubelszczyzny tworzą nie tylko archiwa państwowe, ich pracownicy i zasób przez te archiwa gromadzone, zabezpieczane i udostępniane, ale też szereg innych instytucji, organizacji i osób prywatnych, których zbiory i kolekcje, mniej znane i mniej rozpoznane, są szczególnie cenne dla budowania i umacniania tego dziedzictwa dla przyszłych pokoleń.

Moderatorem pierwszej części konferencji, poświęconej m.in. zagadnieniom dziedzictwa archiwalnego Lubelszczyzny, był Piotr Dymmel, a referat otwierający obrady, pt. *Dziedzictwo archiwalne. Próba definicji terminu i kontekstu jego stosowania*, wygłosił Waldemar Chorążyczewski (Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu). Przez świat rozważań na gruncie różnych definicji dziedzictwa archiwalnego i ich zakresu oprowadził uczestników konferencji w bardzo ciekawy sposób. Na przykładzie definicji pojęcia „Lubelszczyzna” pokazał różnice między dziedzictwem archiwalnym a narodowym zasobem archiwalnym. Omówił także zagadnienie wspólnego dziedzictwa archiwalnego, określone w koncepcji UNESCO w 1970 r. W wystąpieniu omówił kryteria definiowania dziedzictwa archiwalnego określone przez mgra Rafała Borychowskiego

(Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach). W odczuciu W. Cho-
rążyczewskiego archiwalne dziedzictwo narodowe to suma materiałów archiwal-
nych wytworzonych i zgromadzonych bez względu na miejsce ich przechowywa-
nia, a będących przedmiotem naszej wspólnej troski. Podkreślił, że archiwalne
dziedzictwo narodowe jest depozytem od przeszłości dla przyszłości i podkreślił
rolę archiwistów, jako odpowiedzialnych za ich zabezpieczenie, wzbogacenie
i przekazanie następnym pokoleniom.

W wyniku drobnej zmiany programu konferencji kolejny referat, pt. *Archi-
wum Programu Historia Mówiona Ośrodka „Brama Grodzka – Teatr NN”
w Lublinie*, wygłosiła Wioletta Wejman (Ośrodek „Brama Grodzka – Teatr NN”
w Lublinie, Pracownia Historii Mówionej). Zaprezentowała ona ogromny doro-
bek Ośrodka w zakresie gromadzenia, opracowywania i udostępniania on-line
historii mówionych, ściśle związanych z historią Lublina i Lubelszczyzny. Są to
przede wszystkim audiowizualne relacje rejestrowane od 1998 r., które dziś zamy-
kają się w liczbie około dwóch tysięcy siedmuset relacji świadków i świadkówek
historii – zamkniętych w ponad sześciu tysiącach godzin nagrań. Jest to bogaty
i unikalny zapis osobistych historii i losów osób w różny sposób związanych
z miastem i regionem, zebrany w kolekcje tematyczne, głównie z okresu XX w.,
które są cennym źródłem wiedzy o Lublinie i jego mieszkańcach.

Prof. Ryszard Szczygieł (Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie)
wygłosił referat pt. *Losy aktów lokacyjnych miasta Zamościa od XVI do XXI w.*
Trzy dokumenty dotyczące lokacji miasta idealnego, tj. dokument o lokacji miasta
z 10 kwietnia 1580 r. nadany Janowi Zamojskiemu, jego transumpt z 12 VI 1580 r.
oraz przywilej królewski nadany przez Stefana Batorego 12 VI 1580 r., przecho-
dziły różne koleje losu na przestrzeni wieków. Odtworzenie ich historii to swo-
ista podróż w czasie, w którą R. Szczygieł ze znakomitym znanstwem dziejów
i losów poszczególnych dokumentów poprowadził uczestników konferencji, udo-
wadniając, jak zawirowania historii, miejsca i instytucje, w których dokumenty
się znajdowały, w których zaginęły i ponownie się odnalazły, oraz ludzie, czasem
przypadkowi kolekcjonerzy, mają wpływ na zachowanie dziedzictwa archiwal-
nego Lubelszczyzny.

Kolejny referat w tej części obrad wygłosiła mgr Agnieszka Konstankie-
wicz (Archiwum Państwowe w Lublinie). W wystąpieniu pt. *Konsygnacja Piotra
Zagrobskiego z 1832 r. jako źródło do poznania dziedzictwa archiwalnego Lubelsz-
czyzny* przedstawiła osobę Piotra Zagrobskiego i jego wkład w uporządkowanie
zasobu Archiwum Głównego Akt Dawnych w Lublinie, utworzonego w 1827 r.
Organizacyjnie Archiwum podlegało prezesowi Trybunału Cywilnego I Instancji

Województwa Lubelskiego. Zgromadzono i zabezpieczono w nim księgi różnych urzędów, m.in. Trybunału Koronnego w Lublinie, księgi sądów i urzędów szlacheckich z terenu województwa lubelskiego, ziemi chełmskiej, grabowieckiej i horodelskiej, a także księgi i przywileje miast z tego terenu. Z *Konsygnacji akt dawnych polskich z całego województwa w mieście Lublinie skoncentrowanych w roku 1832 uformowanej*, dokumentu sporządzonego w wyniku prac ewidencyjnych nad przejętym zasobem właśnie przez archiwistę P. Zagrobskiego, wiemy, że Archiwum liczyło wówczas ponad cztery tysiące ksiąg i faszycułów, które dzięki zaangażowaniu P. Zagrobskiego do dziś stanowią najstarszy zasób Archiwum Państwowego w Lublinie i niezwykle cenne źródło do poznania staropolskiego zasobu lubelskiego Archiwum.

Kolejnym prelegentem, który wygłosił referat, był Robert Kozyrski (Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II). W wystąpieniu pt. *Archiwalia Lubelszczyzny jako źródło do badań o tematyce historyczno-prawno-kościelnej* podkreślił, że archiwalia Lubelszczyzny są dziś powszechnie wykorzystywanym zasobem źródłowym do badań historycznych nad dziejami ludzi, kościołów różnych wyznań oraz relacjami kościoły – państwo. Na konkretnych przykładach różnorodnych materiałów archiwalnych zaprezentował możliwości ich wykorzystania w podejmowanych badaniach naukowych, projektach wydawniczych etc. R. Kozyrski wykazał się doskonałą znajomością zasobu Archiwum Państwowego w Lublinie oraz Archiwum Archidiecezjalnego Lubelskiego i zawartości materiałów archiwalnych wytworzonych w okresie XVII-XX w., które pokrótce omówił. W trakcie wystąpienia zgłosił postulat stworzenia wspólnej bazy informacji o aktach parafialnych Lubelszczyzny, tworzonej wspólnie przez wszystkie instytucje, państwowe i kościelne, które przechowują tego typu materiały. Podkreślił, jak ważna jest tu współpraca, zwłaszcza w zakresie zabezpieczenia archiwaliów, ich digitalizacji i udostępniania w wersji cyfrowej.

Kolejny wykład nadał konferencji międzynarodowy charakter – Jurij Stecyk (Uniwersytet Pedagogiczny w Drohobyczu) wygłosił referat zatytułowany *Klasztor bazylianów w Lublinie w opisach wizytatora z 1764 r.* W swoim wystąpieniu podkreślił wartość archiwaliów instytucji wyznaniowych na przykładzie protokołów wizytacji lubelskiego klasztoru bazylianów z 1764 r. Pokazał, że kompleksowa analiza źródłowa całego tekstu dokumentu wizytacji pozwala zarysować stan prawny klasztoru, określić położenie i rozmieszczenie budynków, poznać zasady i możliwości gospodarowania majątkiem, odtworzyć wystrój wnętrza przyklasztornego kościoła, a także poznać zawartość księgozbioru liturgicznego oraz biblioteki klasztornej w II poł. XVIII w. Opisy inwentarzowe dokonane

podczas wizytacji, którą w 1764 r. przeprowadzili protoopaci Prowincji Świętej Opieki Zakonu Bazylego Wielkiego, można dziś uznać za najpełniejsze źródło opisujące sytuację ekonomiczną klasztoru oraz różne formy duchowej i materialnej działalności klasztoru.

Ostatni referat, zamykający niejako część konferencji poświęconą archiwaliom akt instytucji wyznaniowych, wygłosiła Anna Krochmal (Naczelną Dyrekcja Archiwów Państwowych). W referacie pt. *Kościół Wschodni na Lubelszczyźnie w XIX w. w świetle źródeł z polskich i ukraińskich archiwów* A. Krochmal skupiła się na archiwach historycznych – rozumianych jako zbiór źródeł wytworzonych na przestrzeni kilku stuleci przez różne instytucje wyznaniowe, które dziś przechowywane są w różnych archiwach na terenie Polski, Ukrainy, Rosji i innych krajów ościennych. Na ich przykładzie omówiła okres XIX w. jako czas przełomowych zmian w stosunkach wyznaniowych na Lubelszczyźnie, które dotyczyły zarówno wspólnoty Kościoła łacińskiego, jak i społeczności związanych od stuleci z Kościołem wschodnim. Podkreśliła, jak bogaty i cenny jest zasób Archiwum Państwowego w Lublinie, Archiwum Państwowego w Przemyślu (po stronie polskiej) oraz Centralnego Państwowego Archiwum Historycznego Ukrainy we Lwowie (po stronie ukraińskiej), które przechowują dokumenty po zlikwidowanych w 1946 r. kościołach unickich. Zaznaczyła, że pomimo wielu badań naukowych podejmowanych na przestrzeni lat materiały te nadal nie są w pełni wykorzystane w historiografii polskiej i ukraińskiej i mogą wnieść szereg istotnych informacji do specyfiki stosunków wyznaniowych i etnicznych Lubelszczyzny w XIX i XX w.

Po zakończeniu tej części moderator P. Dymmel podsumował wygłoszone referaty i zainicjował zadawanie prelegentom pytań – wiele z nich dotyczyło wystąpienia pani W. Wejman. Pojawiły się pytania na temat sposobu tak pozyskiwania relacji i wspomnień, jak też ich opisu i udostępniania oraz kwestii praw autorskich, ochrony dóbr osobistych i danych osobowych, co się z tym zagadnieniem wiąże. Omówiono również rolę archiwów społecznych w kontekście kształtowania i wzbogacania dziedzictwa archiwalnego Lublina i Lubelszczyzny.

Zainicjowana następnie dyskusja skupiła się wokół zagadnienia definicji Lubelszczyzny, jej historycznych granic, a w tym kontekście mówiono o dziedzictwie archiwalnym szeroko rozumianej Lubelszczyzny. Tu szczególnie ciekawy głos oddał Ryszard Szczygieł, który wręcz malowniczo opisał, jak kształtowały się historyczne i administracyjne granice Lubelszczyzny. Anna Krochmal podjęła z kolei zagadnienia zabezpieczania dziedzictwa archiwalnego poprzez podejmowane akcje mikrofilmowania czy digitalizowania *poloników*, przechowywanych

w archiwach państw ościennych (Litwa, Białoruś, Ukraina), i udostępniania ich na potrzeby nauki w Polsce.

R. Kozyrski oraz Andrzej Wawryniuk ponownie podjęli temat potrzeby utworzenia bazy danych o zasobie lubelskich parafii. Podkreślono w dyskusji, że archiwa parafialne to nie tylko akta metrykalne, które na ogół są już dostępne (zdigitalizowane, częściowo również zindeksowane), ale też inne materiały, do których dostęp jest niekiedy w ogóle niemożliwy. R. Kozyrski podkreślał konieczność ściślejszej współpracy archiwów kościelnych i otwarcie się na potrzeby nauki. W dyskusji zwrócono uwagę, że dostępne bazy i serwisy (Pradziad, Szukaj w Archiwach) czy genealogiczne portale internetowe (Lubelskie Korzenie, Gene-teka, Projekt Podlasie) są, owszem, dostępne, ale rozproszone, nie zawsze ze sobą kompatybilne i prowadzone na różnym poziomie merytorycznym, a dotarcie do informacji nie zawsze jest proste, stąd potrzeba stworzenia jednego i jednolitego repozytorium wiedzy z dużym udziałem lubelskich archiwistów i historyków.

Po przerwie obrady wznowił ich moderator Robert Jop (Archiwum Państwowe w Lublinie) i po krótkim wprowadzeniu oddał głos mgr Zofii Jakóbczak (Archiwum Państwowe w Lublinie), która wygłosiła referat pt. *Związek Zawodowy Drukarzy i Pokrewnych Zawodów Oddział w Lublinie w latach 1918–1950 w świetle materiałów archiwalnych z zasobu Archiwum Państwowego w Lublinie, archiwów państwowych oraz w świetle informacji z czasopism branżowych*. Jak pokreśliła na wstępie, działalność Związku Zawodowego Drukarzy i Pokrewnych Zawodów w Lublinie w literaturze przedmiotu jest przemilczana lub jedynie wspomniana. Temat drukarstwa lubelskiego podejmowany był zazwyczaj w kontekście wydawanych tu dzieł, biografii drukarzy czy dziejów poszczególnych wydawców, głównie w aspekcie ich wkładu w dorobek kultury, sztuki czy oświaty, a nie dostrzegano roli i rangi organizacji, która była istotną częścią procesu kształtowania się zawodu drukarza na gruncie lubelskim, zwłaszcza w aspekcie przemian społeczno-gospodarczych w I poł. XX w. Autorka dokonała szczegółowej analizy źródeł archiwalnych przydatnych do badań działalności organizacji związkowej w latach 1918–1950, której zadaniem była obrona i popieranie praw pracowniczych. W analizie uwzględniła materiały archiwalne przechowywane w zasobie Archiwum Państwowego w Lublinie i innych archiwów państwowych oraz źródła drukowane: czasopisma branżowe, sprawozdania, regulaminy, jak również lubelską prasę codzienną i in., które umożliwiają odtworzenie dziejów organizacji związkowej chroniącej prawa „pracowników słowa”.

Kolejny referent, Rafał Drabik (Instytut Pamięci Narodowej w Warszawie) wygłosił wykład zatytułowany *Źródła do badań okupacji niemieckiej na terenie*

powiatu biłgorajskiego w zasobie archiwalnym Instytutu Pamięci Narodowej. Autor podkreślił, że choć od zakończenia II wojny światowej upłynęło ponad siedemdziesiąt lat, to historycy w dalszym ciągu potrafią odnaleźć nie tylko nowe dokumenty, ale także całe ich zespoły, do tej pory niewykorzystywane do badań naukowych. W tym świetle przedstawił archiwalia, które dotyczą powiatu biłgorajskiego (*Kreishauptmannschaft Bilgoraj*) w okresie II wojny światowej, będące przedmiotem jego zainteresowań badawczych. Oprócz różnych form terroru stosowanych przez okupanta (egzekucje, pacyfikacje ludności cywilnej), należy pamiętać o represjach gospodarczych (kontyngentach) czy wysiedleniach ludności. Autor szeroko omówił materiały archiwalne znajdujące się w zasobie Instytutu Pamięci Narodowej, z podziałem na materiały sporządzone w języku polskim i niemieckim. Podkreślił, że materiały niemieckojęzyczne pochodzą z dwóch zasadniczych źródeł: ich wytwórcą był okupant niemiecki (raporty, sprawozdania sytuacyjne czy dokumentacja biurowo-administracyjna) albo dokumenty wytworzone zostały po wojnie przez sądy niemieckie. Materiały polskojęzyczne zostały wytworzone głównie w trakcie działalności Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu oraz wytworzone i zgromadzone przez aparat bezpieczeństwa PRL. R. Drabik zaznaczył, że istotną rolę w podejmowaniu badań w tym zakresie odgrywają też liczne wspomnienia i relacje, które trafiły do zasobu Instytutu lub pochodzą ze śledztw prowadzonych przez prokuratorów pracujących obecnie w Instytucie Pamięci Narodowej.

Zasób archiwaliów etnograficznych dotyczących powiatu janowskiego ze zbiorów Działu Dokumentacji Kontekstów Kulturowych Muzeum Etnograficznego im. Seweryna Udzieli w Krakowie to tytuł kolejnego referatu, który wygłosił Andrzej Albiniak – badacz i znawca regionu janowskiego. W referacie przedstawił osobę Romana Reinfussa – twórcy Katedry Etnografii UMCS, który przez szereg lat prowadził badania etnograficzne w zakresie działań prowadzonych w Pracowni Badania Sztuki Ludowej Instytutu Sztuki Polskiej Akademii Nauk. Zbiory tej pracowni były udostępniane badaczom w prywatnym mieszkaniu R. Reinfussa. W latach 90. XX w. Pracownia została zlikwidowana, a zbiory przekazano do Muzeum Etnograficznego w Krakowie, gdzie są przechowywane do chwili obecnej. O zbiorze tym można mówić z perspektywy zasobu etnograficznego dotyczącego całej Polski. Lubelszczyzna i Podlasie Lubelskie (jako regiony etnograficzne) są w tym zasobie bogato reprezentowane. Cały zasób dotyczący terenów Lubelszczyzny jest bardzo obszerny, autor referatu wybrał niewielki terytorialnie region współczesnego powiatu janowskiego, by ukazać, jak

wielką wartość do badań nad kulturą ludową mają zbiory archiwalne zgromadzone przez pracownię założoną przez R. Reinfussa.

Referat *Fotografie w zbiorach Muzeum Historii Miasta – Oddział Muzeum Narodowego w Lublinie*, zamykający pierwszy dzień obrad, wygłosiła mgr Magdalena Piwowarska (Muzeum Narodowe w Lublinie). Mgr M. Piwowarska przedstawiła unikatowe, nieznane (a jeśli już – to wąskiemu gronu badaczy) i dotąd niepublikowane fotografie autorstwa Waclawa Lasockiego, Aleksandra Stepanoffa, Maksymiliana Fajansa, Frantiska Lali, Stefana Kielszni i in. oraz unikatowe kalendarze fotograficzne pochodzące z Zakładu Artystyczno-Litograficznego Aleksandra Nowaczyńskiego z fotografiami m.in. Wandy Chicińskiej. Fotografie prezentowane przez prelegentkę można uznać za naprawdę smaczny deser, jeśli nie prawdziwą ucztę zaserwowaną uczestnikom konferencji i był to miły akcent dla ucha i oka każdego archiwisty, historyka i miłośnika lubelskiej fotografii.

Po zakończeniu tego panelu o charakterze archiwoznawczym uczestnicy chętnie podjęli dyskusję na temat zasobu fotograficznego w archiwach i rodzinnych kolekcjach w kontekście ich znaczenia dla archiwalnego dziedzictwa Lublina i Lubelszczyzny. Podkreślano brak narzędzi i środków do utrzymania stałego procesu digitalizacji fotografii, tworzenia ich ewidencji i publikowania ich w Internecie. Zwracano uwagę, że z racji ogromnej ilości fotografii, ich rozproszenia, braku rozpoznania i ewidencji, stworzenie bazy fotografii lubelskich jest w zasadzie niemożliwe do zrealizowania.

Pierwszą część drugiego dnia konferencji poświęconą archiwom i archiwistom kościelnym moderował Dariusz Magier (Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach, Archiwum Państwowe w Siedlcach).

Jako pierwszy referował tego dnia Tomasz Nowicki (Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II), który wygłosił referat pt. *Spuścizna archiwalna ks. prof. Tadeusza Stycznia w zasobie Instytutu Jana Pawła II*. Jak stwierdził: „do najcenniejszych spuścizn archiwalnych należą te, które powstały jako rezultat aktywności wybitnych uczonych” – do tych zaliczył także tę, będącą przedmiotem wykładu, wyjątkową spuściznę archiwalną pozostałą po zmarłym w 2010 r. T. Styczniu. Jest do dość istotna spuścizna ucznia i następcy Karola Wojtyły na stanowisku kierownika Katedry Etyki Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego. Spuścizna przechowywana jest obecnie w Ośrodku Badań nad Myślą Jana Pawła II – Instytucie Jana Pawła II. Dokumentacja dorobku naukowego (m.in. teksty publikowane, wystąpienia i teksty niepublikowane, notatki etc.) oraz prywatna spuścizna T. Stycznia (korespondencja, materiały biograficzne i osobiste, zbiór fotografii

etc.) są cenne nie tylko z tego względu, że dokumentują lata jego pracy naukowej, ale też – jak podkreślał T. Nowicki – dlatego, że był on uczniem i przyjacielem papieża Jana Pawła II, któremu T. Styczeń towarzyszył do ostatnich chwil życia w pamiętnym dniu 2 IV 2005 r. Jest to także dokument nie tylko o relacji nauczyciel-uczeń, ale też dokumentujący wieloletnią, przyjacielską relację duchownych. Spuścizna opracowywana od kilku lat wciąż stanowi stosunkowo słabo poznane dziedzictwo archiwalne Lublina. Dodatkowym utrudnieniem jest fakt, że wiele materiałów utrwalonych na nośnikach elektronicznych jest dziś w zasadzie nie do odtworzenia bez odpowiednich nakładów finansowych i zgromadzenia odpowiednich narzędzi informatycznych.

Następnie Artur Hamryszczak (Ośrodek Archiwów, Bibliotek i Muzeów Kościelnych, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II) wygłosił wykład pt. *Lubelscy archiwiści kościelni i ich wkład w zachowanie dziedzictwa przeszłości*, w którym przedstawił genezę powstania, idee i cele Ośrodka Archiwów, Bibliotek i Muzeów Kościelnych na przestrzeni wielu lat działalności. Omówił też postaci m.in. Stanisław Librowskiego, który był wieloletnim redaktorem półrocznika „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne”, profesorem historii Kościoła, a przede wszystkim wybitnym archiwistą kościelnym, Bolesława Kumora, długoletniego sekretarza naukowego Ośrodka ABMK, czy Damiana Wojtyśki CP, który dzięki zdobytemu doświadczeniu w pracy w archiwach rzymskich i watykańskim wprowadzał sprawdzone metody pracy i dobre praktyki w archiwach kościelnych w Polsce.

Z kolei Jarosław R. Marczewski (Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, Archiwum Archidiecezjalne Lubelskie) wygłosił wykład pt. *Ks. Henryk Misztal jako dyrektor Archiwum Archidiecezjalnego Lubelskiego w latach 1976–2001*. Przedstawił w nim sylwetkę zmarłego w 2020 r. Henryka Misztala, kanonisty, wykładowcy Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II, który w latach 1976–2001 sprawował funkcję dyrektora Archiwum Archidiecezjalnego Lubelskiego. Główna część referatu poświęcona została przedstawieniu i omówieniu zasług H. Misztala w zakresie organizacji i uporządkowania archiwum. J. R. Marczewski pokreślił najistotniejsze działania na tym polu: wprowadzenie standardów odpowiadających publicznym podmiotom archiwalnym, uporządkowanie spraw o charakterze organizacyjno-prawnym, które dały podstawy do funkcjonowania archiwum, zatrudnienie kompetentnego personelu, zmiana siedziby archiwum i poprawienie warunków lokalowych, uporządkowanie zasobu, zorganizowanie pracowni konserwatorskiej, podjęcie działalności wydawniczej etc. Wszystkie te działania przyczyniły się do podniesienia poziomu dostępności

zasobu Archiwum Archidiecezjalnego Lubelskiego, co też przełożyło się pozytywnie na współpracę ze światem nauki i kultury.

Referat ten zamknął pierwszą część drugiego dnia konferencji. Drugą część, poświęconą głównie archiwistom lubelskim XIX-XX w., otworzył jej moderator R. Jop (Archiwum Państwowe w Lublinie).

W pierwszym wystąpieniu głos zabrał Bartosz Staręgowski (Archiwum Państwowe w Lublinie) i przedstawił referat na temat *Roli archiwisty objazdowego w procesie rewindykacji archiwaliów po odzyskaniu przez Polskę niepodległości – na przykładzie działalności Józefa Serugi*. W referacie B. Staręgowski wyjaśnił genezę „wynalezienia” archiwisty objazdowego, podkreślał rolę, jaką odegrali archiwiści objazdowi w procesie odzyskiwania archiwaliów znajdujących się w rękach zaborców. Ich wkład w proces rewindykacji jest niezwykle ważny, zważywszy, jak wiele niezwykle cennych dla dziedzictwa narodowego materiałów archiwalnych z dawnego zasobu staropolskiego wróciło do kraju. Za przykład referent obrał postać Józefa Serugi, którego praca zawodowa, ale też osobiste zaangażowanie przyczyniły się do odzyskania znacznej części materiałów archiwalnych, które dziś stanowią najstarszą część zasobu Archiwum Państwowego w Lublinie.

Drugi referat, wygłoszony przez Dariusza Magiera (Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach, Archiwum Państwowe w Siedlcach), nosił tytuł: *Zawód archiwisty według Jana Riabinina*, w którym przedstawił sylwetkę znanego, jak określił D. Magier – legendarnego archiwisty lubelskiego, który do dziś jest stawiany za wzorzec. W wystąpieniu przedstawił i omówił na przykładzie postaci J. Riabinina cechy „idealnego archiwisty”. Jak nam dziś wiadomo – Jan Riabinin był wszechstronnym, doskonale wykształconym człowiekiem, który mimo swej niepełnosprawności (był głuchy) znakomicie funkcjonował na styku zadań naukowych i administracyjnych. Uważał, że udostępnianie materiałów zasobu historycznego archiwów na potrzeby nie tylko spraw urzędowych, ale przede wszystkim nauki i badań regionalnych to jedna z najważniejszych funkcji archiwów. J. Riabinin pochodził z wielokulturowej rodziny, wychował się w środowisku kilku wyznań religijnych, niemniej jednak był przede wszystkim lublinianinem i z Lublinem oraz jego dziedzictwem archiwalnym był mocno związany, zarówno zawodowo, jak też emocjonalnie – poczucie misji archiwalnej przyświecało całej jego karierze zawodowej oraz działalności popularyzatorskiej i wydawniczej.

W wyniku drobnej zmiany w programie konferencji jako kolejny referent wystąpił Dominik Szulc (Instytut Historii im. T. Manteuffla, Polska Akademia Nauk), który wygłosił wykład pt. *Lubliniana Zasztowta. Materiały do dziejów Lublina w zbiorach Biblioteki Litewskiej Akademii Nauk im. Wróblewskich*

w Wilnie. Przedmiotem tego wystąpienia był przechowywany w Bibliotece Litewskiej Akademii Nauk im. Wróblewskich w Wilnie zespół akt (fond) nr 273 – Kolekcja Alberta Ludwika Zasztowta (1850–1918). Jak przedstawił D. Szulc, w liczącej ponad tysiąc jednostek archiwalnych spuściźnie A. L. Zasztowta znajduje się co najmniej sto listów, ekstraktów z ksiąg wpisów i dokumentów królów polskich oraz innych wystawców dotyczących historii Lublina od połowy XVI do połowy XVIII w. Wartością nadrzędną tego zbioru są znajdujące się w nim oryginały dokumentów, m.in. dokument Zygmunta Augusta z 1555 r., o którego istnieniu literatura dotychczas nie wiedziała – zezwolenie na budowę muru obwodowego wokół kościoła i klasztoru brygidek w Lublinie, czy też zachowane w bardzo dobrym stanie odciski pieczęci, a wśród nich pieczęcie królewskie, czy odcisk pieczęci ksieni klasztoru brygidek w Lublinie zachowany na jej liście z 1613 r. i in. D. Szulc podkreślił jak duże znaczenie dla dziedzictwa archiwalnego Lubelszczyzny mają zgromadzone przez A. L. Zasztowta archiwalia.

Ostatni referat pt. *Maria Trojanowska i jej wkład w poznanie dziedzictwa archiwalnego Lublina i Lubelszczyzny*, zamykający część poświęconą sylwetkom lubelskich archiwistów, wygłosił Piotr Dymmel (Archiwum Państwowe w Lublinie). Przedstawił sylwetkę i zasługi dla archiwistyki lubelskiej zmarłej w 2019 r. M. Trojanowskiej, wieloletniej dyrektor, a potem kierownik oddziału akt do 1918 r. Archiwum Państwowego w Lublinie. P. Dymmel w swoim wystąpieniu przypomniał najważniejsze dane biograficzne dotyczące jej życia, przybliżył przebieg kariery tak zawodowej, jak też naukowej i dydaktycznej, którą przez szereg lat z ogromnym powodzeniem podejmowała na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim, gdzie prowadziła ćwiczenia i wykłady z archiwistyki, metodyki archiwalnej i rozwoju form kancelaryjnych. Skupił się jednak na jej dorobku i zasługach dla lubelskiego archiwum, z którym związana była przez ponad dwadzieścia cztery lata, opracowała kilkanaście zespołów i inwentarzy, m.in. dokumentów i ksiąg miasta Lublina, dokumentów różnej proveniencji, a przede wszystkim akta Chełmskiego Konsystorza Grecko-Katolickiego. P. Dymmel podkreślił też jej ogromne zasługi na gruncie popularyzatorskim i wydawniczym, bo to dzięki inicjatywie M. Trojanowskiej lubelskie Archiwum wydało drukiem szereg pomocy archiwalnych: katalogów, inwentarzy archiwalnych zespołów, a przede wszystkim pierwszy i jedyny jak dotąd przewodnik po zasobie lubelskiego Archiwum, którego wydania była współredaktorką. Owoce pracy dydaktycznej, ogromny wysiłek, jaki włożyła w przygotowanie kolejnych pokoleń archiwistów, przynosi owoce także lubelskiemu Archiwum – wielu z zatrudnionych dziś pracowników było niegdyś uczniami M. Trojanowskiej.

Za zasługi na polu archiwalnym została odznaczona wieloma medalami, w tym medalem za „Zasługi dla Archiwistyki”.

Po zakończeniu części referatowej Robert Jop zainicjował najpierw zadawanie pytań prelegentom, a po udzieleniu wyjaśnień dotyczących wygłoszonych referatów – także dyskusję, która skoncentrowała się na roli archiwistów w kwestii kształtowania narodowego zasobu archiwalnego czy edukowania przyszłych pokoleń archiwistów. W tym miejscu P. Dymmel podkreślił wartość tzw. „żywej dydaktyki”, czyli nauki poprzez pracę na materiałach archiwalnych, poprzez praktyczne, fizyczne pokazywanie studentom i praktykantom, czym tak naprawdę jest praca archiwisty.

Na zakończenie konferencji P. Dymmel, jako organizator i gospodarz konferencji, podziękował wszystkim, którzy przyczynili się do jej zorganizowania i zrealizowania w tym trudnym czasie – czasie pandemii. Złożył podziękowania zarówno pracownikom zaangażowanym w organizację konferencji, wszystkim referentom za podjęte, bardzo różnorodne i ciekawe tematy badawcze i wygłoszone referaty, jak też wszystkim uczestnikom – słuchaczom, którzy licznie w niej uczestniczyli.

Jak podkreślił, konferencja w trybie zdalnym (on-line) jest znakiem czasów, w których archiwiści doskonale się jednak odnajdują i realizują powierzone im zadania. Wyraził pragnienie, by konferencja taka jak ta, która właśnie dobiegła końca, dedykowana zagadnieniom dziedzictwa archiwalnego Lubelszczyzny, stała się wydarzeniem cyklicznym i doczekała kontynuacji w równie licznym gronie także w następnych latach.

Zofia Jakóbczak